बुद्धभुमी नगरपालिका

बाल संरक्षण नीति

२०७५

कार्यपालिकावाट पारित मिति : २०७५।०५।३१ गते

१.पृष्ठभुमि :

बालअधिकार तथा बालबालिकासंग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय ऐन, कानुन, नीतिनियम, निर्देशिका तथा रणनीतिका आधारमा हालसम्म स्थानीय स्तरमा बालअधिकार संरक्षणका लागि बिभिन्न कार्यहरु तथा प्रयासहरु हुदै आइरहेको अवस्था छ । बालअधिकार संरक्षण तथा बाल संरक्षणका लागि धेरथोर प्रयासहरु निरन्तर भईरहेका छन् । नेपालको संविधानले पनि बालअधिकारलाई मौलिक अधिकारका रुपमा स्थापित गरिसकेको छ । देशले संघीय राज्य व्यवस्थालाई अबलम्बन गर्दै स्थानीय तहलाई शक्तिशाली बनाएको छ ।

स्थानीय समस्या तथा सवालहरुलाई सहि ढंगले पहिचान गर्ने र उचित सम्बोधन गर्ने जीम्मेवारी अब स्थानीय सरकारहरुलाई आएको छ । यहि परिवेशमा यस बुद्धभूमी नगरपालिका भित्र रहेका सम्पूर्ण बालबालिकाको हकहितको संरक्षण गर्नु यस नगरपालिकाको पहिलो जिम्मेवारी हुनेछ । विभिन्न खाले अपांङ्गता भएका, आमा बुवा दुबै वा दुईमध्ये कुनै एक गुमाएका, संरक्षक विहिन, बाल-श्रमिक, अरुको घरमा, होटल तथा रेष्टुरेन्टमा, विभिन्न पसलहरुमा, उधोगहरुमा, घर तथा बाटो निर्माणमा, यातायातका साधनहरुमा र अन्य व्यवसायमा श्रमिकको रुपमा रहेका, बेचविखन तथा ओसारपसारमा परेका, विद्यालय बाहिर रहेका, हेला/भेदभाव/वेवास्ता र अन्य शारीरिक, मानसिक तथा यौनजन्य दुर्व्यवहारको कारण जोखिममा रहेका, बालविवाह भएको कारण वा बालविवाह हुनसक्ने जोखिममा रहेका, आमाबाबु वा संरक्षकहरु नै दीर्घरोगी भएकाले वा मानसिक रोगी भएकाले वा अपाङ्ंग भएकाले जोखिममा रहेका बालबालिकाको हकहित संरक्षण गर्न, यस्ता जोखिममा रहेका बालबालिकाको संरक्षणको अधिकार सुनिश्चित गर्न आवश्यक देखिएको छ । यसरी माथि उल्लेख गरिरका विभिन्न कारण र परिस्थितिले जोखिममा रहेका बालबालिकालाई सुरक्षा तथा संरक्षण प्रत्याभुत गराउदै उनीहरुको सुनौलो भविष्य निर्माण गर्ने कार्यमा महत्वपुर्ण योगदान पुर्याउनका लागि यो बालसंरक्षण नीति निर्माण गर्न लागिएको हो ।

बुद्धभुमी नगरपालिकाले नीतिगत रुपमै बाल संरक्षणका सवालहरुलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने र ति सवालहरुलाई सम्बोधन गर्नका लागि वडास्तर देखि नै काम गर्दै जानुपर्ने आवश्यकता छ । तसर्थ बुद्धभूमी नगरपालिकाका सम्पुर्ण पदाधिकारी, नगरसभाका सदस्यहरु, सम्पूर्ण कर्मचारीहरु, शिक्षकहरु, सामाजिक कार्यकर्ता, लगायत सम्पुर्ण सरोकारवालाहरु बालबालिका उपर हुन सक्ने विभिन्न खाले हिंसा , दुर्व्यवहार, वेवास्ता र शोषण तथा संभावित जोखिमहरुको बारेमा चनाखो हुनु त्यसको तथ्यांक राख्नु, त्यस्ता संभावित जोखिमहरुका बारेमा सम्पूर्ण नगरवासीलाई सचेत र सजग गराउनु, बालबालिका उपर यस्ता हिंसा, दुर्व्यवहार, वेवास्ता तथा शोषणका घटना भईहालेमा त्यसको रिर्पोटिङ गर्नु र त्यसरी रिर्पोटिङ भएका घटनाहरुलाई सम्बोधन गर्नु नितान्त आवश्यक छ । बालबालिका उपर यस्ता घटना हुनै नदिन तथा कथमकदाचित भईहालेमा त्यस्ता घटनाको उजुरी गर्न (मौखिक वा लिखित) , उजुरी उपर सुनुवाई गर्न र उचित सम्बोधन गर्नका लागि यस बाल संरक्षण नीतिको आवश्यकता परेको हो । यस नीतिले उजुरी गर्ने र उजुरी उपर सुनुवाई गर्ने एक प्रभावकारी संयन्त्रको निर्माण गर्नका लागि पनि मार्गनिर्देश गर्नेछ ।

बालबालिका उपर गरिने वा हुन सक्ने हिंसा, भेदभाव, वेवास्ता, दुर्व्यवहार तथा शोषण गर्न जस्ता संभावित घटनाहरु बारेमा आम नगरबासीहरुलाई , सबै कर्मचारीहरुलाई , नगर सभाका सदस्यहरुलाई, नगरपालिका प्रतिनिधिहरुलाई र सबै सरोकारवालाहरुलाई सचेत र सजग गराउने , संभावित जोखिमहरुबाट बचाउनका लागि विभिन्न वैकिल्पक क्रियाकलापहरु संचालन गर्ने , घटना भईहालेमा उजुरी गर्ने र उजुरी उपर सुनुवाई गर्दै उचित ढंगले सम्बोधन गर्ने कुरा यस नीतिको मुख्य सिद्धान्त रहनेछ ।

बुद्धभूमी नगरपालिकाका सम्पुर्ण पदाधिकारीहरु, नगरसभाका सम्पुर्ण सदस्यहरु, नगरपालिका अर्न्तगतका सम्पुर्ण कर्मचारीहरु, शिक्षक तथा विद्यालय अर्न्तगतका कर्मचारीहरु, वडा प्रतिनिधिहरु तथा कर्मचारीहरु, विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरु, कर्मचारीहरु तथा स्वयम्सेवकहरु, नगरपालिका तथा वडाहरु सँग प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपले संम्बन्धित श्रोत व्यक्ति ,सहजकर्ता वा स्वयम्सेवक लगायत सवै सरोकारवालाहरुले यो नीति अनिवार्य पालना गर्नुपर्नेछ। नगरकार्यपालिकाबाट पारित भईसकेपछि यो नीति तुरुन्त लागू हुनेछ। बाल संरक्षणका लागि बनाईएका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय कानुन, नीति, रणनीति तथा नेपालद्धारा गरिएका प्रतिवद्धताहरु पुरा गर्नका लागि यस बालसंरक्षण नीतिले सकरात्मक सहयोग पुराउनेछ।

क) हाम्रा प्रतिवद्धताहरु

बालबालिकालाई वेवास्ता तथा हेलचक्राई, भेदभाव, विभिन्न दुर्व्यवहार, विभिन्न शोषण तथा हिंसाबाट बचाउन वा संरक्षण गर्नका लागि र कथमकदाचित बालबालिका उपर यस्ता घटना भईहालेमा उजुरी लिन, उजुरी उपर सुनुवाई गर्न र उचित सम्बोधन गर्नका लागि यस बुद्धभूमी नगरपालिकाले निम्नानुसारका उपायहरु अवलम्बन गर्नेछ।

- बुद्धभूमी नगरपालिकाभित्र रहेका विभिन्न खाले अपांगता भएका , आमा बुवा दुबै वा दुईमध्ये कुनै एक गुमाएका, संरक्षक विहिन, बाल श्रमिक (अरुको घरमा, होटल तथा रेष्टुरामा, विभिन्न पसलहरुमा, उधोगहरुमा, घर तथा बाटो निर्माणमा, यातायातका साधनहरुमा र अन्य व्यवसायमा) श्रमिकको रुपमा रहेका, बेचविखन तथा ओसारपसारमा परेका, विद्यालय बाहिर रहेका, हेला/भेदभाव/वेवास्ता र अन्य शारीरिक, मानसिक तथा यौनजन्य दुर्व्यवहारको कारण जोखिममा रहेका, बाल विवाह भएको कारण वा बाल विवाह हुनसक्ने जोखिममा रहेका, आमाबाबु वा संरक्षकहरु नै दीर्घरोगी भएकाले वा मानसिक रोगी भएकाले वा अपांग भएकाले जोखिममा रहेका बालबालिकाहरुको तथ्यांक संकलन गर्ने , संकलित तथ्यांकको विश्लेषण गर्ने ,अभिलेखीकरण गर्ने र तथ्यांक अध्यावधिक गर्ने।
- जोखिममा रहेका बालबालिकाहरुको संरक्षण तथा शिक्षा, स्वास्थ्य, सहभागिताको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्नका लागि विशेष योजना तय गरि कार्यान्वयन गर्ने।
- बालबालिका उपर गरिने वेवास्ता, भेदभाद, दुर्व्यवहार, शोषण र हिंसा बारेमा उजुरी सुनुवाई गर्न, अनुसन्धान गर्न र उचित सम्बोधन गर्न सक्ने एक विशेष र अधिकारयुक्त संयन्त्र स्थापित गरी यस्तो संयन्त्रका बारेमा आम नगरबासीलाई विभिन्न माध्यमबाट जानकारी गराउने।
- बालबालिका उपर हुन सक्ने हिंसा, दुर्व्यवहार शोषण भेदभाव, वेवास्ता र यस्का संभावित जोखिमहरुका बारेमा यस बुद्धभूमी नगरपालिकाका पदाधिकारीहरु, नगरसभाका सदस्यहरु, सबै कर्मचारीहरु, परामर्शदाता, श्रोत व्यक्ति, स्वयसेवकहरु, विभिन्न संघसंस्थाहरुका पदाधिकारी तथा सबै कर्मचारीहरु सचेत छन भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्ने।
- बाल दुर्व्यवहारका घटना बाहिर ल्याउने जो कोही व्यक्ति, समिति तथा संस्था, यस्ता घटना वा समस्याबाट प्रभावित बालबालिका, कर्मचारी, पदाधिकारी, सामाजिक कार्यकर्ताको बारेमा आवश्यकतानुसार गोपनीयता कायम राख्दै आवश्यक सहयोग गर्ने।
- बाल दुर्व्यवहारका घटना सम्बन्धि अनुसन्धान प्रक्रियालाई निष्पक्ष र प्रभावकारी बनाउन आवश्यक सबै सहयोग गर्ने र यस प्रक्रियामा बालबालिकाहरुको सर्वोत्तम हितको सिद्धान्तलाई मुख्य आधार मान्ने।
- जोखिममा रहेका बालबालिकाहरुको संरक्षण गर्न उनीहरुको हकहितको सुनिश्चत गर्नका लागि अभिभावक आफन्त, समुदाय देखि राष्ट्रिय स्तर सम्मका सम्बन्धित संघ सस्था वा निकाय , विषय विशेषज्ञसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।
- नगरपालिका अर्न्तगतका प्रत्येक वडालाई बाल विवाह मुक्त बनाउन र बाल मैत्री स्थानीय शासन लागू गर्न आवश्यक सहजीकरण र सहयोग गर्ने।

- बाल संरक्षण, संवर्द्धन तथा प्रवर्द्धनका लागि नगरपालिकास्तरीय तथा वडास्तरीय संरचना तयार गर्ने । र यस्ता जोखिममा रहेका बालबालिकाहरुलाई मद्दत गर्नका लागि आकस्मिक बाल कोषको व्यवस्था गर्ने ।
- बालबालिकाहरुका समस्या तथा गुनासो सुन्नका लागि फोकल व्यक्ति तोक्ने ।

ख) प्रतिवद्धताहरु पुरा भएको सुनिश्चित गर्ने तरिका

- बुद्धभूमी नगरपालिका भित्रका सम्पुर्ण विद्यालय परिवार (विद्यार्थी, शिक्षक, विद्यालय कर्मचारी, विद्यालय व्यवस्थापन समिति), बाल समुह तथा संजालका पदाधिकारी तथा सदस्यहरु, बालबालिकासंग सम्बन्धित संरचना तथा समितिका पदाधिकारीहरु, नगरपालिका तथा वडाका सबै कर्मचारीहरु र सबै अभिभावक तथा बालबालिकाहरुलाई यस बाल संरक्षण नीतिको बारेमा जानकारी दिइनेछ ।
- बुद्धभूमी नगरपालिकाका पदाधिकारीहरु, सभाका सदस्यहरु , नगरपालिकाका सबै कर्मचारीहरु, सबै वडाका पदाधिकारीहरु, सबै कर्मचारीहरु, यस नगरपालिकामा क्रियाशिल गैरसरकारी संघसंस्थाका पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु , राजनैतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधीहरुले बालसंरक्षण सम्बन्धि आचारसंहितामा हस्ताक्षर गर्नेछन् र सोहिबमोजिम पालना गर्नेछन् । यसरी हस्ताक्षर गरेको एकप्रति सम्बन्धितसँग र एकप्रति नगरपालिका तथा वडा कार्यालयमा अभिलेख राखिनेछ ।
- वडा तथा नगरपालिका र यहाँ क्रियाशिल विभिन्न सामाजिक वा गैरसरकारी संघ, संस्था, समिति अर्न्तगत नयाँ कर्मचारी भर्ना गर्दा निर्धारण गरिने छनौटका आधारहरुमध्ये बाल संरक्षण नीतिलाई पनि एक मूख्य आधार बनाइनेछ । छनौट प्रक्रियामा लिइने लिखित तथा मौखिक परीक्षाहरुमा बाल संरक्षण र बाल संरक्षण नीतिको बारेमा प्रश्नहरु समावेश गरिनेछ ।
- बालबालिका उपर वेवास्ता वा भेदभाव, दुर्व्यवहार, शोषण, हिंसा भएमा सोको सम्बन्धमा सुचना , जानकारी वा उजुरी दिन सकिने अधिकारयुक्त एक संयन्त्र र प्रभावकारी प्रक्रियाको स्थापना गरिनेछ र सोको बारेमा आम नगरबासीलाई जानकारी हुनेछ ।
- माथि उल्लेखित कुराहरु सुनिश्चित गर्नका लागि बुद्धभूमी नगरपालिकाले बालसंरक्षणका सवालमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने खालका अन्तरक्रिया, तालिम, गोष्ठी र छलफल जस्ता कार्यक्रमहरुको आयोजना गर्नेछ र आफ्नो वार्षिक योजना भित्र बाल संरक्षण सुनिश्चित गर्न मद्दत गर्ने योजनाहरु अनिवार्य समावेश गर्नेछ ।
- बुद्धभूमी नगरपालिकाले अर्धबार्षिक रुपमा बाल समुह तथा संजालका प्रतिनिधिहरुसंग बाल संरक्षण नीतिको प्रभावकारीताको बारेमा समिक्षा गर्नेछ ।

२. बालसंरक्षण नीतिको लक्ष्य :

- बालबालिका उपर भईरहेका र हुनसक्ने वेवास्ता, भेदभाव, दुर्व्यवहार, शोषणबाट संरक्षण दिन र थप संभावित जोखिमहरुबाट जोगाउन अझ प्रभावकारी ढंगले काम गर्नका लागि मार्ग निर्देश गर्ने ।
- वेवास्ता, भेदभाव, दुर्व्यवहार र शोषणजन्य क्रियाकलापहरु र त्यसका कारण निम्तिने समस्याहरु र त्यस्ता दुर्व्यवहारबाट बच्न र बचाउन सकिने उपायहरुका बारेमा सबै बालबालिका र अभिभावकहरुलाई सचेत गराउने ।
- विभिन्न कारणले जोखिममा रहेका बालबालिकाहरुलाई पुन: पहिले कै अवस्थामा, उनीहरुकै परिवार वा आफन्तसँग, उनीहरुकै साथी समुह र विद्यालयमा फर्काउन सहयोग गर्ने ।

- बुद्धभुमी नगरपालिकाका पदाधिकारी, सभाका पदाधिकारी, नगरपालिका भित्रका सबै कर्मचारीहरु र अन्य सामाजिक संघ संस्थाका पदाधिकारीहरु र कर्मचारीहरुलाई बालबालिकाहरुको संरक्षण, सुरक्षा, सहभागिता र उनीहरुको समग्र विकासका लागि जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउने ।
- बुद्धभूमी नगरपालिका सबै बालबालिकाहरुका लागि सुरक्षित नगरपालिकाको रुपमा स्थापित गर्ने ।

३. बालसंरक्षण नीतिका क्षेत्रहरु :

बुद्धभुमी नगरपालिकाभित्र रहेका सम्पुर्ण बालबालिकाहरुको अधिकारको संरक्षण र प्रर्बद्धन गर्ने मूख्य दायित्व स्थानीय सरकारको रुपमा यस नगरपालिकाको भएकाले यो नीतिले नगरपालिकासँग प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपले सर्म्पकमा आउने बालबालिकाको संरक्षण तथा सुरक्षा सुनिश्चित गर्न बुद्धभूमी नगरपालिका पूर्णरुपमा जिम्मेवार र जवाफदेही छ भनि व्याख्या गरेको छ ।

यस नीतिमा उल्लेख गरिएका सबै प्रतिवद्धताहरु बुद्धभुमी नगरपालिकाका सवै पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु वडा कार्यालयका सवै पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु , विभिन्न सामाजिक संघ सस्थाका पदाधिकारी , प्रतिनिधिहरु र कर्मचारीहरु, नगरपालिका, वडा कार्यालय र विभिन्न सामाजिक संघ संस्थासंग सम्बन्धित श्रोत व्यक्तिहरु, परामर्शकर्ताहरु, विषय विशेषज्ञहरु, अनुसन्धानकर्ताहरु, सर्वेक्षकहरु र स्वयम्सेवकहरु सबैलाई लागू हुनेछ ।

आफ्नो कार्यक्षेत्र वा सर्म्पक भन्दा बाहिरका बालबालिकाहरुको संरक्षणका सवाल पनि यो नीतिमा समावेश गरिएको छ । यस नीतिले बालबालिकालाई दुर्व्यवहारबाट संरक्षण दिनका लागि उचित व्यवहारको प्रदर्शन र आचारसंहिताको पालनाको सम्बन्धमा पनि निर्देशन दिएको छ । त्यसैले बुद्धभूमी नगरपालिकासँग सम्बन्धित जो कसैलाई पनि यो नीति अनिवार्य लागू हुनेछ र कार्यान्वयनमा ल्याए नल्याएको अनुगमन गरिने छ ।

४. बालबालिकासंग काम गर्नका लागि मूल्य,मान्यता तथा सिद्धान्तहरु :

बालबालिकाको हितको संरक्षण गर्नका लागि काम गर्नु भनेको उनीहरुको अधिकारको प्रवर्द्धन गर्नु हो । बुद्धभूमी नगरपालिकाले बालअधिकारको संरक्षण गर्नका लागि निम्न मुल्य, मान्यता र सिद्धान्तहरुमा विश्वास गर्दछ ।

- नगरपालिका, वडा तथा यस क्षेत्र भित्र क्रियाशिल विभिन्न सामाजिक संघ संस्थाहरुले तय गरेका नीति नियम, रणनीति, योजना, कार्यान्वय प्रक्रियाले सबै बालबालिकाहरुको बाँच्न पाउने, बिकास गर्न पाउने, आफ्नो विचार र भावना राख्न पाउने र संरक्षण पाउने अधिकारलाई मध्यनजर राख्दै सम्बोधन गरिनुपर्छ ।
- बालबालिका सम्वद्ध राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय कानूनसँग नबाझिने गरी बालबालिकाहरुको आफ्नै सामाजिक, सांस्कृतिक, तथा धार्मिक परिवेशमा रहि बालबालिकाको मूल्यांकन, कदर तथा पहिचान गरि आवश्यक सहयोग गरिनुपर्छ ।
- बालबालिकाहरुको लागि उनीहरुकै परिवार , आमाबुवा, अभिभावक वा आफन्तहरुकै न्यायो माया र हेरचाह महत्वपूर्ण हुने भएकोले जोखिममा रहेका बालबालिकाहरुलाई संभव भएसम्म पुन: उनीहरुकै परिवार वा आफन्तसंग पुन: स्थापना गराईनुपर्छ ।
- बालबालिकासंग सरोकार राख्ने प्रत्येक निर्णय प्रक्रियामा बालबालिकाहरुले आफ्नो विचार र भावना राख्न सक्ने वातावरण निमार्ण गरिनुपर्छ । उनीहरुको विचार र भावनाको सुनुवाई हुनुपर्छ र बालबालिकाको सर्वोत्तम हितलाई ख्याल गर्दै उनीहरुको

विचार र भावनाको संवोधन गरिनुपर्छ । यदि संवोधन गर्न नसकिने अवस्था भएमा त्यसको स्पष्ट कारणहरु बालबालिकाहरुलाई बताइएको हुनुपर्छ ।

- कुनैपनि आधारमा बालबालिका उपर वेवास्ता , हेलचक्र्‍याइँ र भेदभाव गरिनुहुदैन ।

५) नगर तथा बडा बालसंरक्षण समितिका पदाधिकारीहरुले बालबालिकासंग सम्पर्कमा आउदा ध्यान दिनु पर्ने विषयहरु:

- बालबालिकालाई सम्मानपुर्वक व्यवहार गर्ने तथा उनीहरुलाई अधिकार प्राप्त व्यक्तिको रुपमा मान्यता दिने
- उनीहरुलाई सकरात्मक दृष्टिले हेर्ने , तथा विशेष आवश्यकता भएका एंव अधिकार प्राप्त तथा फरक रुपमा योगदान दिन सक्ने व्यक्तिको रुपमा मान्यता दिने ,
- उनीहरुसंग आपसी विश्वास तथा सम्मानमा आधारित भएर सहयोग तथा सहभागिताको भावनाका साथ काम गर्ने
- उनीहरुको दृष्टिकोणलाई मान्यता दिई गम्भीर रुपमा लिने ,
- उनीहरुमा अर्न्तनिहित क्षमता तथा योग्यताको अभिवृद्धि तथा उनिहरुको क्षमता विकास गर्ने काम गर्ने,
- बालबालिकाको सर्वोत्तम हीत हुनेगरी उनीहरुकै परिवेशमा उनीहरुलाई बुझ्ने भरमग्दुर कोशिस गर्ने ,

६) बुद्धभूमी नगरपालिकाको बालसंरक्षण सम्बन्धि आचार संहिता:

बुद्धभुमी नगरपालिकाका सबै पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु वडा कार्यालयका सवै पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु, विभिन्न सामाजिक संघ सस्थाका पदाधिकारी र कर्मचारीहरु, विभिन्न सामाजिक संघ संस्थासंग सम्बन्धित श्रोत व्यक्तिहरु, परामर्शकर्ताहरु, विषय विशेषज्ञहरु , अनुसन्धानकर्ताहरु , सर्वेक्षकहरु र स्वयम्सेवकहरुले अनिवार्य रुपमा पालना गर्नुपर्ने आचारसंहिता निम्न वमोजिम रहेको छ ।

- बालअधिकार भनेको के हो ? बालबालिकाहरुको अधिकार र कर्तव्य के के हुन ? के कस्तो व्यवहार राम्रो हुन्छ ? कस्तो व्यवहार नराम्रो हुन्छ ? भन्ने बारेमा बालबालिकालाई जानकारी दिनको लागि उनीहरुसँगै बसेर छलफल गर्ने र उनीहरुलाई महशुस गर्न सहयोग गर्ने ।
- बालबालिकाहरुसँग सम्बन्धित काम गर्दा वा उनीहरुसंग स्पष्ट बुझिने गरि कुरा गर्नुपर्दछ ।
- बालबालिकाहरुसँग कुनैपनि काम गर्दा उनीहरुको शरीर , मन मष्तिक , शिक्षा र सहभागितामा हानी नोक्सानी वा खतरा वा जोखिम नहुने स्थान , मिति र समय छनौट गर्नुपर्दछ ।
- यदि कुनै पनि योजना, कार्यक्रम वा क्रियाकलापले बालबालिकाहरुलाई जोखिममा पार्ने वा हानीनोक्सानी पुर्याउने संभावना छ भने त्यस्ता योजना, कार्यक्रम वा क्रियाकलापहरु तुरुन्त रोक्नुपर्दछ । त्यसका बारेमा सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरु , अभिभावकहरु र बालबालिकाहरुलाई जति सक्यो चाडो जानकारी गराउनुपर्दछ ।
- कुनै बालबालिका माथि कुनैपनि प्रकारको घटना भयो वा समस्या आइपर्यो भने त्यसको समाधानको लागि उनीहरुसंगै छलफल गरेर उनीहरु के चाहन्छन ?, आफै के गर्न चाहान्छन् ? अरुबाट कस्तो सहयोग चाहान्छन ? भन्ने कुराहरु बुझेर सोहि बमोजिमको सहयोग जुटाउन सहजीकरण गर्नुपर्दछ ।

- यौन दुर्व्यवहार लगायतका विभिन्न दुर्व्यवहारबाट बच्न सकिने उपायहरु बारेमा बालबालिकाहरुलाई सिकाउनुपर्दछ र यदि त्यस्ता घटनाहरु भईहालेमा रिर्पोटिड गर्ने निकाय र प्रक्रियाको बारेमा बालबालिकाहरु र तिनिहरुका अभिभावकलाई जानकारी दिनुपर्दछ।
- बालबालिकाहरुले बाल दुर्व्यवहार सम्बन्धि कुनैपनि सवाल उठाई छलफल गर्न सक्ने सहज वातावरण तयार गरिदिनुपर्दछ।
- कुनैपनि नीति , योजना , कार्ययोजना वा क्रियाकलाप तर्जुमा गर्दा , कार्यान्वयन गर्दा र बालबालिकासंग सम्बन्धित कुनैपनि निर्णय गर्दा जहिलेपनि बालबालिकाको सर्वोत्तम हितलाई प्राथमिकता दिनुपर्दछ।
- बालबालिका सम्बन्धित कुनैपनि सुचना वा जानकारीहरुको आवश्यकता अनुसार गोपनियता कायम गर्नुपर्दछ । बालबालिकाको सर्वोत्तम हितलाई ख्याल गर्दै उनिहरुका आमाबुबा वा अभिभावकहरुसंग परामर्श गरि स्वीकृति लिएर आवश्यक सुचना वा जानकारी अत्यन्त सम्बन्धित व्यक्ति, निकाय वा संस्थालाई उपलब्ध गराउनुपर्दछ।
- बालबालिकाहरुसँग सम्बन्धित परिस्थिति विश्लेषण , योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन प्रक्रिया , अनुगमन तथा समिक्षा र मूल्यांकन अथवा उपलब्धीको मापन गर्ने प्रकृयामा बालबालिकाको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्नुपर्दछ।
- **बालबालिकाहरुलाई सकरात्मक उत्प्रेरणा मिल्ने, हौसला मिल्ने र उनीहरु खुसी हुने व्यवहार प्रर्दशन गर्नुपर्दछ।**
- सबै बालबालिकाहरुप्रति समान व्यवहार गर्नुपर्दछ।
- यदि कसैले बालबालिकाहरुको संरक्षणमा बाधा पुराउने र उनीहरुलाई जोखिममा पार्ने काम गर्दैछ भने त्यस्ता क्रियाकलापहरुलाई निरुत्साहित गर्नुपर्दछ।
- यदि कुनै बालबालिका आफ्नो वा अरु कुनै बालबालिकाको घटना वा समस्या बताउदैछन भने धैर्यतापूर्वक सुन्नुपर्दछ। र थप कुरा सुनाउनका लागि उनीहरुलाई उत्प्रेरित गर्नुपर्दछ।

ख) बुद्धभुमी नगरपालिकाका सवै पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु वडा कार्यालयका सवै पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु , विभिन्न सामाजिक संघ सस्थाका पदाधिकारी र कर्मचारीहरु , नगरपालिका, वडा कार्यालय र विभिन्न सामाजिक संघ संस्थासंग सम्बन्धित श्रोत व्यक्तिहरु , परामर्शकर्ताहरु , विषय विशेषज्ञहरु, अनुसन्धानकर्ताहरु , सर्वेक्षकहरु र स्वयम्सेवकहरु तथा अन्य व्यक्तिहरुले गर्न नहुने कामहरु :

- ✓ बालबालिकालाई पिट्ने ,कुट्ने , गाली गलौज गर्ने लगायतका शारीरिक वा मानसिक यातना दिने वा अन्य दुर्व्यवहार हुने खालको व्यवहार गर्नुहुदैन।
- ✓ अरुबाट टाढा वा एक्लै राखेर कुनैपनि बालकबालिकासंग चाहिने भन्दा बढि समय बिताउनु हुदैन।
- ✓ बालबालिकाहरुको कुनैपनि किसिमका यौनजन्य क्रियाकलाप गर्नुहुदैन।
- ✓ यौन आसय झल्किने खालका वा बालबालिकाहरुलाई उत्तेजित बनाउने खालका शब्द, भाषा, उखान टुक्का, चित्र, फोटो, भिडियो, फिल्मको प्रयोग गर्नुहुदैन।
- ✓ लैंगिक भेदभावलाई प्रश्रय दिने खालका कुनैपनि उखान टुक्का , कथा , कविता, गित सुन्न सुनाउनुहुदैन
- ✓ बालबालिकाहरुलाई हिनताबोध हुने , नियास्रो लाग्ने , लज्जित बनाउने ,मनोभावनामा चोट पुग्ने कुनैपनि क्रियाकलाप , व्यवहार , शब्द वा भाषा प्रयोग गर्नुहुदैन।

- ✓ संरक्षक विना कुनैपनि बालबालिकालाई आफूसँग राति बास बसाउनुहुदैन वा अभिभावक वा संरक्षक विना उनीहरुबाट टाढा लग्नुहुदैन।
- ✓ बालबालिकाहरुलाई दुर्व्यसन वा कुलततिर उत्प्रेरित गर्ने खालको क्रियाकलाप गर्नु वा गराउनु हुदैन।
- ✓ बाल विवाहसंग सम्बन्धित कुनैपनि भोज भतेर, जन्ती , लोकन्ती वा अन्य कार्यक्रममा संलग्न हुनुहुदैन।
- ✓ बालबालिकलाई जोखिमपूर्ण काममा लगाउनुहुदैन, बाल श्रमिकको रुपमा राख्नुहुदैन। बालबालिकालाई घरेलु सहायकको रुपमा राखिन्छ भने उनीहरुको विद्यालय शिक्षा , स्वास्थ्यउपोचार , सम्मान र उचित पारिश्रमिकको कुरा सुनिश्चित गर्नुपर्दछ। यसो गर्दा सम्बन्धित वडा तथा नगरपालिकाबाट स्वीकृति लिनुपर्दछ।
- ✓ बालबालिकाको हित विपरित हुने सुचना वा जानकारी सार्वजनिक गर्नु हुदैन।
- ✓ कुनैपनि आधारमा बालबालिका बिच तुलना गरी बोल्नु वा बोलाउनु र भेदभावपूर्ण व्यवहार गर्न हुदैन।
- ✓ बालबालिकाहरुले आफूलाई वा अरु बालबालिकाहरुलाई भएको दुर्व्यवहारको घटना वा समस्या बताउन लागेको बेला हास्ने,भन्न रोकिदिने वा निरुत्साहित गर्ने काम गर्नुहुदैन।
- ✓ बालबालिकाहरुबाट हुनसक्ने गैरकानुनी, असुरक्षित वा दुर्व्यवहारजन्य कामलाई प्रोत्साहित गर्नुहुदैन , बेवास्ता गर्नुहुदैन र त्यसमा सहभागी हुनुहुदैन।
- ✓ बालबालिकाहरुको हित विपरीत हुने कुनैपनि निर्णय प्रकृया वा क्रियाकलापमामा सहभागि हुनुहुदैन।
- ✓ बालबालिकाहरुलाई जोखिममा पार्ने, उनीहरुलाई नोक्सान पुराउने कुनैपनि कृयाकलाप वा व्यवहार गर्नुहुदैन।

७) बुद्धभूमीनगरपालिकाका पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु ,वडा कार्यालयका पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु , विभिन्न सामाजिक संघ सस्थाका पदाधिकारी र कर्मचारीहरु , नगरपालिका, वडा कार्यालय र विभिन्न सामाजिक संघ संस्थासंग सम्बन्धित श्रोत व्यक्तिहरु , परामर्शकर्ताहरु , विषय विशेषज्ञहरु , अनुसन्धानकर्ताहरु , सर्वेक्षकहरु तथा अन्य व्यतिm बालबालिका उपर यौन दुर्व्यवहार वा मानसिक तथा शारीरिक यातना दिने खालको दुर्व्यवहार गरेको कुरा कुनैपनि श्रोतबाट जानकारी भएमा:

- बुद्धभूमी नगरपालिकाका पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु,वडा कार्यालयका पदाधिकारीहरु तथा कर्मचारीहरु , विभिन्न सामाजिक संघ सस्थाका पदाधिकारी र कर्मचारीहरु , नगरपालिका, वडा कार्यालय र विभिन्न सामाजिक संघ संस्थासंग सम्बन्धित श्रोत व्यक्तिहरु , परामर्शकर्ताहरु , विषय विशेषज्ञहरु , अनुसन्धानकर्ताहरु , सर्वेक्षकहरुले बालबालिकाउपर यौन दुर्व्यवहार वा मानसिक तथा शारीरिक यातना दिने खालको दुर्व्यवहार गरेको कुरा कुनैपनि श्रोतबाट जानकारी भएमा उक्त जानकारी उपर बुद्धभूमी नगरपालिकाबाट तत्काल अनुसन्धान शुरुगरिनेछ।
- अनुसन्धान पश्चात घटनाको प्रकृति हेरेर सामान्य दुर्व्यवहार भएको खण्डमा सम्बन्धित पदाधिकारी कर्मचारी तथा अन्य व्यतिmलाई सचेत हुनका लागि लिखित रुपमै चेतावनी पत्र दिइनेछ।
- तर अनुसन्धान पश्चात सम्बन्धित पदाधिकारी वा कर्मचारी तथा अन्य व्यतिmलाई दोषी प्रमाणित भएको खण्डमा कानुनी कार्बाहीका लागि बुद्धभूमी नगरपालिका स्वयमले आवश्यक प्रक्रिया अघि बढाउनेछ।

८) यौनजन्य वा अन्य दुर्व्यवहारका घटनाहरुबारे सुनुवाई हुने प्रक्रिया :

- बालबालिका माथी कुनै पनि खालको दुर्व्यवहार भएमा वडा अध्यक्ष तथा नगर प्रमुखलाई जानकारी गराईने छ।
- बालबालिकारुलाई समस्या परेमा नगरपालिकाले तोकेको सम्बन्धित फोकल व्यक्ति मार्फत आफ्नो गुनासो टिपाउन सक्ने छन्।
- यी सुचना उपलब्ध गराउने सुचनाका श्रोतहरु गोप्य राखिनेछ।

९) गोपनियता :

यस नीति अर्न्तगत गरिने कुनैपनि व्यवहार वा कार्वाही प्रक्रियामा बालबालिकाको गोपनीयताको अधिकारलाई अनिर्वाय सम्मान गरिनुपर्दछ। यदि गोपनीयता कायम गर्न सकिएन भने त्यसले उल्टै बालबालिकाहरुलाई नै नकरात्मक प्रभाव पर्न सक्छ र थप जोखिमतिर धकेल्न सक्ने संभावना रहन्छ। तर्सथ , यससँग सम्बन्धित सबै पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुले सम्बन्धित बालबालिका र व्यक्तिहरुको सुचनाको रक्षा गर्ने कुरामा अत्याधिक सावधानी अपनाउनुपर्छ र त्यस्ता सुचना यस नीतिमा वर्णन गरिएको प्रतिवेदन प्रकृयाअनुसार यसबारे जानकारी जस जसले पाउनुपर्ने हो ति व्यक्ति तथा निकायलाई मात्र उपलब्ध गराउनुपर्दछ।

१०. बाल संरक्षण समिति :

यस बुद्धभुमी नगरपालिकामा बाल संरक्षणका सवालहरुको प्रत्यक्ष निगरानी तथा तत्काल सहयोगका लागी नगर स्तरमा नगर स्तरीय बाल संरक्षण समिति साथै प्रत्येक वडामा वडा बाल संरक्षण समिति गठन गरिने छ। जसमा देहायका सदस्यहरु रहने छन्।

<u>नगर स्तरीय बाल संरक्षण समिति</u>

क) नगर प्रमुख –	अध्यक्ष
ख) नगर उपप्रमुख–	सदस्य
ग) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत –	सदस्य
घ) सामाजिक बिकास साखा प्रमुख –	सदस्य
ङ) स्वास्थ्य साखा प्रमुख –	सदस्य
च) प्रहरि प्रतिनिधि –	सदस्य
छ) बाल संजाल प्रतिनिधि २ जना(१ बालक, १ बालिका) –	सदस्य
ज) वडा बाल संरक्षण समिति अध्यक्ष –	पदेन सदस्य
झ) महिला तथा बाल बालिका साखा प्रमुख –	सदस्य सचिव

<u>नगर स्तरीय बाल संरक्षण समितिको काम, कर्तब्य र अधिकार</u>

क) बालबालिकाका लागी नीतिगत व्यवस्था, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने

ख) आवश्यकता अनुसार उपसमिति गठन गरी परिचालन गर्ने।

(ग) बालबालिकाका योजनाका सम्बन्धमा महत्वपूर्ण निर्णयहरु गर्दा सम्बन्धित बाल समूह, बाल सञ्जालका प्रतिनिधि वा बालबालिकाहरुसँग परामर्श गरी कार्यक्रम गर्ने।

(घ) नगरपालिका भित्र बाल बालिकाको अवस्था पत्ता लगाई बिश्लेषण तथा उप समितिहरुलाई जानकारी गराउने।

(ङ) विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिका हरुको (हिंसा, दुर्व्यवहार, बेचबिखनको जोखिममा रहेका,अभिभावक गुमाएका, बिपतमा परेका, पारिवारिक आर्ि।थक अवस्था कमजोर भएका, अपाङ्ग) पहिचान गर्ने र अन्तरिम संरक्षणको व्यवस्था गर्ने/गराउने ।

(च) बालअधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धनका निमित्त चेतना अभिबृद्धि गर्न जागरण सिर्जना गर्ने, गराउने ।

(छ) बालअधिकारका निमित्त विकासका साझेदार तथा जिल्लास्तरका अन्य निकायहरुबीच समन्वय गर्ने र बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्य गर्न उत्प्रेरित गर्ने ।

(ज) बालअधिकार हनन् भएका घटनाहरुका सम्बन्धमा जानकारी प्राप्त गर्ने र कानूनीकारवाहीमा आवश्यक सहयोग गर्ने ।

(झ) स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरु लगायतलाई बालअधिकार संरक्षण एवं सम्बर्द्धनका विषयमा तालिम तथा अभिमूखिकरण गर्र्ने ।

(ञ) बाल संरक्षणका घटनाहरुको तथ्याङ्कहरुको बिश्लेषण गरी योजना निर्माण गर्ने ।

(ट) बालसंरक्षणमा आवश्यक सहयोग पुर्याउन आकस्मिक सहयोग, कानूनी सहायता, अन्तरिम हेरचाहसम्बन्धी विषयमा सम्बन्धित निकायमा सम्बन्ध स्थापना वा सिफारिस गर्ने ।

(ठ) नगरपालिकामा बालबालिकाको क्षेत्रमा सञ्चालन भएका कार्यक्रमहरु बीच समन्वय गर्ने र कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोग गर्ने ।

(ड) बाल न्याय सम्बन्धी सेवा प्रदानगर्ने व्यक्ति वा संस्था एवं निकायहरुको सूचि तयार पार्ने ।

वडा बाल संरक्षण समिति

यस बुद्धभुमी नगरपालिकाका सम्पुर्ण वडाहरुमा बाल बालिकाको संरक्षणका लागी नगर स्तरीय बाल संरक्षण समितिको मातहतमा रहने गरि नगरपालिकाको प्रत्येक वडामा वडा बाल संरक्षण समिति स्थापना गरिने छ ।जसमा निम्नानुसारका पदाधिकारीहरु रहने छन् ।

क) वडा अध्यक्ष वा वडा अध्यक्षले तोकेको ब्यक्ति –	अध्यक्ष
ख) वडाका बिद्यालयहरुमध्येबाट वडाले तोकेको बिद्यालयको प्र.अ. १ जना–	सदस्य
ग) महिला स्वास्थ्य संवयसेवीका मध्येबाट वडाले तोकेको १ जना–	सदस्य
घ) बाल बालिकाको क्षेत्रमा कार्य गर्ने संस्था वा ब्यक्ति मध्येबाट १ जना –	सदस्य
ङ) महिला समुह आमा समुह बाट १ जना–	सदस्य
छ) बाल समुह/संजाल प्रतिनिधि २ जना (१ बालक, १ बालिका) –	सदस्य
ज) दलित, जनजनति, पिछडा बर्ग, अत्पसंख्यक, मुस्लीम समुदायको प्रतिनिधित्व हुनेगरी ३ जना –	सदस्य

वडा बाल संरक्षण समितिको काम, कर्तब्य र अधिकार

(क) सम्बन्धित वडामा विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन गर्ने, अद्यावधिक गर्ने र नगर स्तरीय बालसंरक्षण समिति तथा वडा कार्यालयमा पेश गर्ने ।

(ख) वडामा बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्था, बाल समुह, बालसंरक्षण समिति, लगायतका निकायहरुसँग आवश्यक समन्वय र सहकार्य गरी बालअधिकार प्रबर्द्धनात्मक र संरक्षणात्मक कार्यहरु गर्ने/गराउने ।

(ग) बालबालिकाको क्षेत्रमा स्थानीय आवश्यकता पहिचान गरी नेपाल सरकारका बिभिन्न निकाय, अन्य सरकारी निकायहरु र विकासका साझेदार संस्थासँगको समन्वयमा समुदायमा आधारित कार्यक्रमहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने, बालबालिकासँग सम्बन्धित कार्यक्रमको रेखदेख र निरीक्षण गर्ने ।

(घ) बालअधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धनका निमित्त चेतना अभिबृद्धि गर्न जागरण सिर्जना गर्ने ।

(ङ) स्थानीय संघसंस्थालाई बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्य गर्न उत्प्रेरित गर्ने । कार्यक्रमको सञ्चालन गर्नको लागि आवश्यक परामर्श गरी सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा निकायलाई सुझाव दिने ।

(च) बालअधिकार हनन् भएका घटनाका सम्बन्धमा आएका उजुरीहरुलाई सम्बन्धित निकायमा सिफारिस गरी पठाउने एवं समन्वयकारी भूमिका प्रदान गर्ने ।

(छ) आवश्यकता अनुसार बालबालिकाको निमित्त आकस्मिक सहयोगको व्यवस्था मिलाउने ।

(ज) बालसंरक्षणका सवालका विषयमा वकालत गर्ने र वडा समितिलाई बालसंरक्षण कार्यमा प्रभावकारी सहयोग गर्ने ।

(झ) वडामा बालबालिकासम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको भए त्यसको प्रगति प्रतिबेदन तयार पार्ने र सम्बन्धित निकायमा पेश गर्ने ।

(ञ) संरक्षणको आवश्यकता परेका बालबालिकाहरुलाई सहयोग तथा संरक्षणका लागी पहल तथा सम्प्रेषण गर्ने ।

११.आकस्मिक बाल कोष

बुद्धभुमी नगरपालिकाले बालबालिकाहरुलाई आकस्मिक अवस्थामा तुरुन्त सहयोग प्रदान गर्नका लागि नगर स्तर तथा वडा स्तरमा आकस्मिक बाल कोषको स्थापना गर्ने छ । आकस्मीक बाल कोष बाल संरक्षण समितिको मातहतमा रहने छ । नगर/वडा बाल संरक्षण समितिले स्थानिय स्तरमा बालसंरक्षणका लागि बालबालिकालाई तत्काल गर्ने सहयोगलाई सहज बनाउन एक कोषको खडा गर्ने छ । यस कोषमा बाल संरक्षण समितिले विभिन्न संघसंस्था तथा सरकारी कार्यालयबाट रकम प्राप्त गरी बालबालिकाको संरक्षणको क्षेत्रमा खर्च गर्न सक्ने छ ।

कोषको संचालनका लागि बाल संरक्षण समितिले पूरा गर्नु पर्ने मापदण्डहरु :

१.आपतकालिन कोषको कार्यविधि लागू तथा कार्यान्वयन गर्ने निर्णय गरेको हुनु पर्ने,

२.आपतकालिन कोष संचालन गर्न स्रोत खोजि गर्नु पर्ने ।

३. आपतकालिन बाल कोषका लागी छुट्टै बैंक खाता संचालन गरेको हुनु पर्ने ।

कोषबाट खर्च गर्ने प्रक्रिया :

आपतकालिन सहयोग गर्ने मापडण्ड बमोजिम बालसंरक्षण समितिको निर्णयबाट यस्तो रकम खर्च गर्ने निर्णय गरी खर्चको प्रक्रिया अगाडी बढाइने छ । खर्च रकमको विल तथा भर्पाइ राख्नु पर्ने छ । कोषको रकमबाट अध्यक्षको निगरानीमा बढिमा २ हजार तथा विशेष परिस्थितिमा विशेष निर्णयले रु ५ हजार सम्म सहयोग गर्न सकिने छ ।

कोषबाट फाइदा पाउने बालबालिकाहरु :

१. आमा वा बुवा वा बाबुआमा दुवैको मृत्यु भएको वा आफन्तको संरक्षणमा रहेको तथा आफन्तले सो बालक वा बालिकाको लागि आपतकालिन सहयोग गर्न असक्षम रहेको अवस्था

२. अति गरिब तथा अशक्त बालबालिकाहरु जसको संरक्षक पनि अति गरिबीको मारमा रहेका बाल बालिका

३. बिपद/बेचबिखन/दुर्ब्यवहारको जोखिममा रहेका बाल बालिकाहरु ।

कोषको सामाजिक लेखापरिक्षण तथा अनुगमन :

कोषको सामाजिक लेखापरीक्षण गराउनु पर्ने छ । साथै नगरपालिकालेपनि यस कोषको बेला बेलामा अनुगमन गर्ने छ । सहयोगी संस्थालाई समेत यो कोषको अनुगमन गर्ने अधिकार रहने छ । साथै कोषको बार्षिक रुपमा समिक्षा तथा साबर्जनीकरण गर्नु पर्ने छ ।